

קידוש השם וחילול השם

[שיחה 1 ליום הכיפורים – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו אוצרות התורה, כרך ב' בחלק "מועדים".
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כאשר אנו עוסקים בסוגיא של "תשובה", אנו מוצאים ארבע דרגות.

- "עבר על מצוות עֲשֵׂה ושב, אינו זו משם עד שמוחלין לו.
- עבר על לא־תעשה ועֲשֵׂה תשובה, תשובה תולה ויוה"כ מכפר.
- עבר על פְּרִיתוֹת ומיתות בית דין ועשה תשובה, תשובה ויוה"כ תולין, ויסורין ממרקין.
- אבל מי שיש חילול השם בידו, אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר "ונגלה באזני ה' צבאות, אם יכופר העון הזה לכם עד תמותו"ן" (יומא פו.).

כלומר, החטא הגרוע ביותר מכל התרי"ג, הוא חילול השם.

והדבר צריך הסבר, משום מה הלאו הזה חמור יותר מאיסורי ע"ז ועריות וכדומה.

עוד ראינו חומרא יתרה בחטא זה, כי –

- "אין מקיפים בחילול השם" (קידושין מ.). כלומר, מענישים עליו תיכף ומיד.
- "על הכל הוא מוחל, ועל חילול השם פורע מיד" (ספרי, האזינו, שז).
- ועוד, "המחלל שם שמים בסתר, נפרעין ממנו בגלוי. (כלומר, כאן יש הגדשת הסאה, ולא נוהגים מדה כנגד מדה, במדה שהאדם מודד מודדים לו, להעניש רק בסתר).
- ועוד, "אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם" (אבות, ד, כלומר אין טענת הקלה בעונש מחמת שהיה בשוגג).

מה הוא ההסבר לכל החומרות הנוראות והקשות הללו?

עונה על כך מהר"ל (על אבות, עמ' קסז ואילך) כי חטא זה גרוע אפילו מן הכופר בעיקר. והיינו כי בכל החטאים אין שום פגיעה ישירה בכבודו של הקב"ה. נזקו של כל חטא נמצא רק אצל אנשים והאנושות בלבד. אבל כאן שמדובר בכבוד שהבריות חייבים לייחס לבורא־כל, מה תועיל התנצלות של "שוגג", הרי סוף כל סוף שמו הטוב של הקב"ה (ח"ו) הזדלזל. וזה כמ"ש לגבי המזיק את חברו "אדם מועד לעולם, בין שוגג בין מזיד" כי אע"פ שהיה שוגג, אבל סוף כל סוף נגרם הנזק. והיות שכל הדברים הנמצאים בעולם נבראו ונעשו רק למען כבודו של השי"ת (אבות, ו' "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו") כלומר להכיר את המציאות האמתית, המציאות היחידית בעלת ישות־קבועה וקיימת, המציאות המוחלטת אשר אפס בלעדו – הרי שהפוגם בזה, פוגם בלב לבה של תורתנו וכל תועליותיה. ולכן, בחילול השם חייב העונש להיות גדול ונחרץ, כדי שע"י הפרסום ישוב שוב פעם כבוד ה' על כנו הראוי, כמ"ש בנקמה שה' נקם במצרים "וידעו מצרים כי אני ה'". (ע"ע בזה פירוש יותר עמוק, מהר"ל, שם בדף קסט, טור ימין).

מהר"ל מפרש "אין מקיפין בחילול השם" שהוא מלשון "אין מקיפין" מראה־טרפות אלו לאלו (חולין מו:), שאין משווים חטא זה לשאר חטאי התורה. ולפיכך אין ה' ממתין מלהעניש עליו, כדי שלא יומשך המצב של חילול השם, אלא מיד בא עונש קשה כדי שיראו כולם ויוכחו איך הדבר הוא חמור.

שאלה: האם אנו נכשלים בעון זה?

[תשובה] אוי לנו, בני תורה, שחטא זה דבוק בנו יותר מאשר בשאר האוכלוסיה. כלשונו של הרמב"ם: "... הכל לפי גדלו של חכם צריך שידקדק על עצמו ויעשה לפניו משורת הדין...". (הלי יסודי התורה הליא) רבים הם הטועים לחשוב שענין "חילול השם" הוא כיצד אוה"ע מעריכים את עם ישראל. אמנם זה ג"כ נכון: "גזל את הנכרי נְמַת, אינו מתכפר לו מפני חילול השם". (תוספתא ב"ק י', וכן בב"ק קיג.) וכן להיפך היכי דמי קידוש השם? נמסר בירושלמי, ונתרגם ללשון הקדש: "כגון שמעון בן שטח שקנה חמור מישמעאל אחד ומצא שתלויה (באוכף) מרגלית. אמרו לו תלמידיו, מעתה לא תצטרך להטריח עצמך לפרנסתך!. א"ל, וְיָדַע בעל החמור זה? [שהיתה שם אבן טובה?] א"ל, לא. א"ל, לכו והחזירו אבן טובה. מה אתם סבורים, שמעון בן שטח הוא ברבר? רוצה שמעון בן שטח לשמוע 'ברוך אלהיון ד'יהודאי' יותר מכל שכר עולם הזה" (ירושלמי ב"מ ב/ה). ונפסק להלכה שכאשר יש בדבר קידוש השם, מחזירים לגוי את אבדתו. (שר"ע חו"מ רסו סעיף א).

אבל ביומא (פו.) מוזכר אופן אחר של קידוש השם: "ואהבת את ה' אלהיך" שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו באמונה, ודיבורו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו? אשרי אביו שלימדו תורה... אוי לבריות שלא למדו תורה. פלוני שלמד תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו נאמר 'ישראל אשר בך אתפאר'. אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח ואין משאו ומתנו באמונה ואין דיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו? אוי לו לפלוני שלמד תורה... ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו... 'ויחללו את שם קדשי'. (רישא דקרא שהגמרא מביאה שם מיחזקאל ל"ו). והרמב"ם (הלי יסודי התורה, סוף פ"ה) הרחיב קצת עם דוגמאות נוספות.

הרי מכאן שכאשר בחורישיבה דוחף דרכו לפני קודמיו בתור לאוטובוס, או שאינו קם ממקומו לתת מושבו לזקן או זקנה או כל מיני איהתחשבות בזולת, הוא גורם ללזות שְׁפָתַיִם של הבריות, וחוטא בחטא החמור מן חילול שבת וכו'. ועל זה ידוּוּ כל הַדְּוּיִם, כי כמעט א"א להנצל ממכשול בחטא זה.

והקושיא מסתערת, הרי "אין הקב"ה בא בטרונא (עלילות) עם בריותיו" (ע"ז ג.) "ואין הקב"ה בא בטרחות עם בריותיו, לא בא על האדם אלא לפי כוחו". (שמו"ר לד) – אם כן, הא כיצד נמצא דרכנו להנצל מאיסור חמור שבחמורים זה?

עצה טובה: **הבנת עיקריותו של המצוה.**

מענין הדבר שהרמב"ם מגדיר "חילול השם וקידוש השם" כך:

- "כל העובר מדעתו בלא אונס על אחת מכל מצוות האמורות בתורה בשאט נפש להכעיס, הרי זה מחלל את השם..."

- וכן כל הפורש מעבירה או עשה מצוה, לא מפני דבר בעולם (הזה), לא פחד ולא יראה ולא לבקש כבוד, אלא מפני הבורא ב"ה, כמניעת יוסף הצדיק (את) עצמו מאשת רבו, הרי זה קדש את השם". (הלי יסודי התורה הלי)

כלומר, בכל תנועה ותנועה שאנו מניעים את אברינו, או שיש מיד קידוש השם (לפי טיב כוונותינו) או חילול השם (לפי טיב כוונותינו).

הא כיצד? אפשר להסביר זאת ע"י דברי רבנו יונה ("שערי תשובה", ג/קמח):
"טעם נכבד העולה על הכל, כי הדבר ידוע שיש לנו להודיע בכל מבטא שפתים ובכל אשר ירמזון עינים
ובכל הנהגה ופועל ידים, כי יסוד לנפש האדם וצבֵי־עֵדוֹ, והטוב והעיקר והתועלת והיקר אשר בו, הוא
עבודת השי"ת ויראתו ותורתו. 'כי זה כל האדם' (קהלת יב)... ואחרי אשר התברר שהכל ברא ה'
לכבודו, חייב האדם לשום לב בכל עת (!) לכבד את ה' ולקדשו בכל דבריו, ולרוממו ולהודות לו ולברכו
תמיד 'בכל עת תמיד תהלתו בפיו' (תהלים לד/ב) וכאשר יתיצב אדם בתוך העם וידבר עם חבריו,
ידקדק וישגיח בכל מוצא שפתיו לקדש את השם בדבריו ולדבר בשבח עבודתו... ובזה זכות גדולה עד
לשמים, כי זה מעיקרי יצירת האדם".

במלים אחרות, יש אך ורק דבר אחד חשוב בעולם, והיינו לעשות מצוותיו של ה' ולהמנע מהעבירות
שהזהיר עליהן. כל השאר הוא שוא ובטל. וכאשר זה הוא יחסו של הישראלי, ממילא הכל מתקדש
קודש קדשים, וגם כל מצוותיו הם על צד הנאה והיפה ביותר (עיין על מעשה של דוד, ביבמות עט). וגם
דברי רשות שלו הם לתפארת בעיני כל רואה מהצד.

א] כעת נשאר לנו לברר כיצד משיגים רמה מוסרית זו,
ועוד כיצד נכפר על מה ששגינו וקלקלנו בעבר שלנו.

יש תשובה אחת לשתי השאלות.

רבנו יונה כותב ("שערי תשובה", ד/ה) "וגם לחולֵי זה, אע"פ שאין לו מרפא על דרך שאר העונות, (יומא
פ.) ימצא לו מרפא ע"י **שיקדש תורת ה' מול בני אדם**, להודיע להם גבורת ה' וכבוד הדר מלכותו. וסר
עונו ברוב כשרון המעשה שהוא היפך ממה שחטא בו". (כלומר יש להרבות במעשים רבים של קידוש שם שמים.)
ועוד הוא כותב (ד/טז): "יש לו רפואה אם יקדש שם שמים תמיד (=תשובת המשקל),
ועוד תמַצֵּא לו כפרה, בהגיונו תמיד בתורה ויגיעתו בה, כמו שאמרו על בני עֵלִי, 'אם יתכפר עֲוֹן בית עֵלִי
בזבח ובמנחה', אבל מתכפר בדברי תורה! (ר"ה יח.) ואע"פ שהיה חטאם בחילול השם (שמו"א ג/ג) אבל
התורה היא רפואה לכל מכה" עכ"ל.
וכמוכן, שככל שהאדם יהגה יותר בתורה, יאהב את ה' יותר ("ספר המצוות" לרמב"ם, מצוה ג) וממילא יקפיד
האדם על כל תנועותיו שהם יהיו על צד היפה וההדר ביותר (וה"ה לגבי טיב כוונותיו בקיום המצוות).

דברנו על קלקול הנפוץ ביותר אשר מרוב שיגרה כבר אינו נחשב בעינינו לעוון (כי חושבים שהוא רק לגבי יחס אוה"ע
כלפינו) ובררנו מה דרך התיקון לעתיד. עוד מעט יגיע יום הדין, "ויפה שעה אחת קודם".

כמה תיקונים לחטא של חילול השם

1) המאירי על מסכת יומא (דף פו) מפרש כי **בתשובה "גמורה"** [=מאהבה] גם עון חילול השם נמחל.
וצ"ע מה היתה ההוה אמינא של הגמרא שאמרה שתשובה וכו' רק תולים, וכי מדובר על תשובה שהיא
רק מהפה ולחוץ? אלא בספרו של הרב יוסף כהן (חתן חתנו של הגאון רצ"פ פרנק) "ספר התשובה" (עמ' מ"ה)
הביא מ"מנחת חינוך" שאינה מכפרת כי לא די בתשובה מיראה, אבל באמת תשובה מתוך אהבה
מכפרת. והביא שכן כתב הגאון ר' יצחק אלחנן. (בהקדמת ספרו "נחל יצחק").
פירוש הדבר, שכאשר האדם מתלהט באהבה, הוא מתאמץ ביתר שאת לעשות מעשים שיש בהם
קידוש השם, ובזה יהא לו תיקון. (כדברי רבנו יונה, "שערי תשובה" ד/טז).

(2) גם מה שכתב רבנו יונה שם (ד/יא) שע"י לימוד תורה בלילות יכופר עון זה, פירושו שהאדם ישיג בזה רוממות גדולת בורא עולם, וילמד מזה מהו עיקר בחיי עולם, וישמש בזה תשובת המשקל להתרוקנות כבודו ח"ו.

(3) עוד עצה יש ב"משך חכמה" על פי וילך (ד"ה ובהפטרה) כי בבית דין של מעלה אף אחד מהמלאכים לא יכול לוותר על חטא של חילול השם (כי זה נוגע לכבודו של מלכו של עולם). אך ורק בעת נעילת שער בסוף יום הכיפורים, אז ה' יושב בדין ביחידותו ללא בית דין, אפשר להשיג אז את המחילה "אחרי הבכי והחרטה" (כלשונו של "משך חכמה").